

MORAUSZKI ANDRÁS

HATÁRON TÚLI MAGYAR SZERVEZETEK
NYÍLT PÁLYÁZATI TÁMOGATÁSA –
A BETHLEN GÁBOR ALAP MAGYAR
KULTÚRÁÉRT ÉS OKTATÁSÉRT PÁLYÁZATAINAK
ELEMZÉSE (2012–2019)

Magyarország 1990 óta támogatja a határon túli magyarok intézményeinek működését, amelyek jelentős arányban élnek is ezzel a lehetőséggel. A magyarországi pályázati támogatások már az 1990-es évek óta a határon túli magyar intézményrendszerek legfontosabb bevételforrásai közé tartoznak,¹ ennek ellenére kevés elemzés született ezek működéséről, elosztási szempontjairól.² Tanulmányomban ennek a támogatási rendszernek egyik – elsősorban a kisebbségi civil és nonprofit szervezetek szempontjából fontos – szeletének, a Bethlen Gábor Alap (BGA) *Magyar kultúráért és oktatásért* (MKO) kiírásának az elemzésére vállalkozom. A fő célom, hogy ezt a kiírást keresleti és kínálati oldalról is megvizsgáljam. A fő kutatási kérdések: milyen célokat és mely pályázókat támogatja a BGA MKO kiírása, ezzel hogyan élnek a szervezetek (milyen szervezetek és milyen célokra pályáznak), és végül,

- 1 Barna Gergely: Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek szervezetszociológiai elemzése. *Erdélyi társadalom*, 2004. 2 (2). 85–112, itt: 99.; Kiss Dénes: *A romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009–2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségről Nr. 37. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2010.; Nagy Mirtil – Tóth Károly: A kulturális intézményrendszer forrásai és finanszírozása. In: Csanda Gábor – Tóth Károly (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. III. köt.: Kultúra (1989–2006)*, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó: Somorja–Dunaszerdahely, 2006. 241–256, itt: 247–253.; *Vajdasági magyar civil stratégia (2012–2018)*. Szabadka, 2012.
- 2 Pápay Boróka Tímea: Állami forráselosztás a romániai magyar nonprofit szektoron belül. In: Szoták Szilvia (szerk.): *Határhelyzetek V. Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi léthelyzetekben*, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium: Budapest, 2013. 411–427.; Papp Z. Attila: Oktatási támogatások a határon túli magyar közösségeknek, 2003–2006. *Educatio*, 2006. 15 (1). 130–146.; Ugyanő: Határon túli magyar oktatási támogatások és hasznosulásuk 2006–2010 között. *Educatio*, 2010. 19 (1). 88–110.; Morauszki András – Porubszky Zoltán: A törzsvendég és a többiek: Az Illyés Közalapítvány szerepe a szlovákiai magyar kulturális intézmények támogatásában, 1996–2006. In: Kötél Emőke – Szarka László (szerk.): *Határhelyzetek II. Kultúra – Oktatás – Nyelv – Politika*, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium: Budapest, 2009. 171–192.; Morauszki András: Az Illyés Közalapítvány Csemadok Szakmai Tanácsa támogatásainak elemzése 1996–2006. *Civil Szemle*, 2012. 9 (1). 103–120.; Ugyanő: Az Illyés Közalapítvány helye a szlovákiai magyar kulturális intézményrendszer támogatásában. In: *PhD-konferencia 2013*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégiuma: Debrecen, 2013. 324–342.

hogy ezek között milyen – a közzétett adatok alapján azonosítható – prioritások szerint döntenek a BGA döntéshozó testületei. Az elemzéshez a BGA által közzétett pályázati kiírásokat, illetve a beérkezett pályázatokra vonatkozó döntéseket tartalmazó listák adatait használom. Ezek alapján vizsgálom a pályázók és pályázataik megoszlását, elsősorban ország, projektcél és a pályázó típusa szerint.

A tanulmányban először rövid áttekintést nyújtok a támogatási rendszer változásának fő momentumairól, majd az elemzett MKO kiírásról, és annak változásairól a vizsgált időszak során. Ezt követően mutatom be a pályázói aktivitás változását, illetve a pályázók és pályázatok megoszlását az említett szempontok szerint.

A magyarországi, külhoni magyar kezdeményezéseket támogató rendszer az évtizedek során többször változott. A 90-es évek elején több alapítvány jött létre annak érdekében, hogy koordinálja a magyarországi állami támogatások elosztását. Ezek később felvették a közalapítványi formát, és a határon túli elitek jelentősebb szerepet kaptak a támogatási döntések meghozatalában (ld. Illyés Közalapítvány alkuratóriumi rendszere). Abban, hogy a határon túli magyar közösségek önálló kulturális intézményrendszerre jogosultak, illetve, hogy ezek támogatása a magyar állam feladata, a mindenkori kormány magyarságpolitikai elképzeléseitől és prioritásaitól függetlenül széleskörű konszenzus mutatkozott.³ 2006-ban a támogatáspolitikai intézményrendszerét radikálisan átalakították: több közalapítvány megszűnt, és helyüket új intézmények vették át.⁴ Nem sokkal ezt megelőzően jött létre például a Szülőföld Alap, amely 2006-tól az Illyés Közalapítvány feladatait is átvette. A határon túli elitek szerepe a támogatások elosztásában ekkor kezdett csökkenni.

A támogatási rendszert 2010-ben alakították át ismét. A korábbi rendszerrel szemben a fő kritika a rendszer átláthatatlansága és abból eredő párhuzamos támogatások voltak, az új rendszer, amely központi eleme a Bethlen Gábor Alap (BGA), ezeket a problémákat is hivatott volt orvosolni. A BGA lett az a legfontosabb intézmény, amely a határon túli magyar személyek és szervezetek támogatását koordinálja.⁵ A BGA azonban továbbra sem az egyedüli támogató intézmény, időről időre jelentősebb támogatást nyújtanak a határon túli magyar szervezeteknek más intézmények is, ami jelentős mértékben megnehezíti a külhoni intézményrendszereknek nyújtott magyar állami támogatás áttekintését. E támogató

3 Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Kalligram: Pozsony, 2004., itt: 137–138.

4 Bárdi Nándor – Misovicz Tibor: A kisebbségi magyar közösségek támogatásának politikája. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században*. Köztársasági Elnöki Hivatal: Budapest, 2010. 199–232, itt: 208.

5 Az elemzés tárgyát képező *Magyar kultúra és oktatás* című pályázati kiírás mellett a BGA koordinálja többek között a további külhoni támogatásokat, úgymint az ifjúsági és cserkész közösségek támogatását, a diaszpóra pályázatokat, a *Szülőföldön magyarul* című nevelési, oktatási támogatást, tanulmányi ösztöndíjakat, testvér-települési kapcsolatok támogatását, és 2019 óta a magyarországi nemzetiségei támogatását, a Nemzeti Együttműködési Alap pályázatait és egyházi támogatásokat is.

intézmények közül ugyanakkor a magyar állam egyértelműen a BGA nyílt pályázatait révén támogatja a legtöbb szervezetet, és ezek, illetve kisebb mértékben a BGA egyéni kérelmekhez és tematikus évekhez kapcsolódó támogatásai a legátláthatóbbak. A támogatási döntéseket a BGA minden évben nyilvánosságra hozza, amelyek tartalmazzák az összes beadott pályázat legfontosabb adatait. Az elemzés alapjául szolgáló adatokat ezek a döntési listák jelentik.

A vizsgált pályázati kiírás jellemzői

A BGA támogatásainak céljaival és prioritásaival kapcsolatban a Magyar Állandó Értekezlet fogalmaz meg elvi ajánlásokat, iránymutatásokat, amelyek alapján az Alap működését a négytagú (korábban háromtagú) Bizottság irányítja.⁶ A Bizottság dönt a pályázatok támogatásáról is, a Kollégium döntés-előkészítő javaslatai alapján. A Kollégium tagjai „*a központi államigazgatási szerveknek az adott támogatási területeken gyakorlattal és szakértelemmel, továbbá a támogatások odaitélésénél a döntések meghozatalához szükséges ismeretekkel rendelkező, a Magyarország területén lakóhellyel rendelkező szakértői.*”⁷

A BGA évente megjelentet nyílt pályázati kiírásokat, köztük 2011 óta az e tanulmányban vizsgált *Magyar kultúráért és oktatásért* (MKO) kiírást. Ennek keretében a BGA a határon túli magyar szervezetek kulturális, oktatási, kutatási programjait, az írott és elektronikus médiát és könyvkiadást, illetve a határon túli magyar szervezetek, egyházak, intézmények működését, fejlesztéseit (ingatlan-beruházásokat, eszközbeszerzéseket és egyéb infrastrukturális fejlesztéseket) támogatja. Ez összhangban van azzal, hogy a korábbi kutatások alapján a határon túli magyar szervezetek többsége elsősorban kulturális vagy oktatási tevékenységet végez. Szlovákiában és Romániában a kulturális tevékenység dominál, amely mellett kisebb arányban jelenik meg az oktatás és a sport- vagy szabadidős tevékenység,⁸ a Vajdaságban pedig fordítva, az oktatási tevékenység jellemzőbb, és emellett a kulturális szervezetek alkotnak nagyobb csoportot.⁹ Amellett, hogy ezek – a kultúra, az oktatás, illetve bizonyos esetekben a vallás – azok a területek, amelyeken a kisebbségi közösség olyan

6 A Bizottság tagjai között ott van a kormány nemzetpolitikáért felelős minisztere, államtitkára, illetve a Pénzügyminisztérium (korábban Nemzetgazdasági Minisztérium) képviselője. A tagok listája megtalálható a BGA Zrt. honlapján (bgazrt.hu/tamogatasok/altalanos/)

7 Letöltés helye: <https://bgazrt.hu/tamogatasok/altalanos/>; letöltés ideje: 2020. 03. 27.

8 Kiss, 2010. A romániai magyar nonprofit szervezetek, i.m. 15.; Tóth Károly: Szlovákiai magyar kulturális intézmények? In: Csanda Gábor – Tóth Károly (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. III. köt.: Kultúra (1989–2006)*, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó: Somorja–Dunaszerdahely, 2006. 223–240, itt: 234–235.

9 Vajdasági civil stratégia 2012., i.m. 28.

„*reziduális kereslet*” támaszt,¹⁰ amelyet a többségi intézményrendszer nem elégít ki, ezek azok a területek, ide értve a médiát is, amelyeket általában, mint a kisebbségi közösségek etno-kulturális reprodukciója szempontjából fontos tevékenységeket tartják számon.¹¹ Egyúttal a különböző nemzetközi multilaterális kisebbségvédelmi tárgyú szerződések is e területek támogatását várják el az aláíró felektől,¹² és a különböző állami forrásokat elosztó pályáztató szervezetek – és ez alól a BGA sem kivétel – is elsősorban az ilyen típusú tevékenységeket támogatják.¹³

Az MKO rendszere kétszintű, egy központi kiírás mellett, amelyre minden szomszédos országból, és Magyarországról is (2012-ig a diaszpórából is) pályázhatnak, a romániai, szlovákiai, kárpátaljai és vajdasági szervezetek külön regionális kiírásokra is pályázhattak. Utóbbi négy esetben a projektköltségvetés függvényében lehetett a regionális vagy a központi kiírásra pályázni: a kisebb összegű projektekkel a regionális kiírásokra, a nagyobb összegű projektekkel pedig a központi kiírásra pályázhattak. A pályázható támogatás alsó és felső határa, mint az 1–4. táblázatokból látható, országtól függően változott, és az évek során is változtattak rajta, kis mértékben.

-
- 10 Weisbrod, Burton A.: A háromszektoros gazdaságban működő nonprofit szektor egy elmélete felé. In: Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.): *A harmadik szektor: tanulmányok*. Nonprofit Kutatócsoport: Budapest, 1991.
- 11 Kiss Tamás: Marginalizáció, etnikai párhuzamosság és aszimmetrikus akkomodáció. Az erdélyi magyar közösséget érintő társadalmi és politikai folyamatok. *Magyar Kisebbség*, 2015. 20 (1-2). 30–64, itt: 43.
- 12 Az Európa Tanács Keretegyezménye a Nemzeti Kisebbségek Védelméről aláírói a szabad identitásválasztás, a jogegyenlőség és a diszkrimináció és szándékolt asszimiláció tilalma mellett kötelezettséget vállaltak, „*hogy támogatják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára kultúrájuk megőrzését és fejlesztését, úgyszintén identitásuknak, nevezetesen vallásuk, nyelvük, hagyományaik és kulturális örökségük megőrzésének feltételeit.*” (II. fejezet 5. cikk). A *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájában* az aláíró felek vállalják többek között a nemzetiségi média, irodalmi művek fordításának és terjesztésének, a kulturális tevékenységeknek és létesítményeknek a bátorítását vagy megkönnyítését. (III. rész 11. és 12. cikk)
- 13 Pápay, 2013. Állami forráselosztás, i.m. 421.; Morauszki András: Nemzetiségi szervezetek támogatása Magyarországon. Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő nemzetiségi pályázatainak elemzése (2012–2017). *REGIO*, 2019. 27 (1). 292–324, itt: 306.; Ugyanő: Kisebbségi szervezetek pályázati támogatása Szlovákiában (2011–2017). A Szlovák Kormányhivatal Nemzetiségek kultúrája című kiírásának elemzése. *Forum Társadalomtudományi Szemle*, 2020. 22 (1). 3–25, itt: 9.

	Szlovákia, Románia és Vajdaság	Kárpátalja	Horvátország, Szlovénia	Magyarország
2012	600 000		100 000	
2013–2014			200 000	
2015–2017			600 000	
2018–2019	500 000			

1. táblázat: A pályázható összeg alsó határa a BGA Magyar kultúráért és oktatásért központi kiírására beadott pályázatok esetében

	Szomszédos országok	Magyarország
2012	5 000 000	2 000 000
2013–2014		4 000 000
2015–2017	3 000 000	
2018	2 000 000	
2019	2 500 000	

2. táblázat: A pályázható összeg felső határa a BGA Magyar kultúráért és oktatásért központi kiírására beadott pályázatok esetében

	Szlovákia	Románia	Kárpátalja	Vajdaság
2012	100 000		50 000	
2013–2016				
2017		150 000	100 000	120 000
2018–2019				

3. táblázat: A pályázható összeg alsó határa a BGA Magyar kultúráért és oktatásért regionális kiírásaira beadott pályázatok esetében

	Szlovákia, Románia	Vajdaság	Kárpátalja
2012–2014	600 000		
2015–2017			
2018–2019	500 000		

4. táblázat: A pályázható összeg felső határa a BGA Magyar kultúráért és oktatásért regionális kiírásaira beadott pályázatok esetében

A támogatásokra civil/nonprofit szervezetek, állami vagy önkormányzati (beleértve a nemzetiségi önkormányzatot) fenntartású intézmények, valamint maguk az önkormányzatok, egyházak és egyházi intézmények, illetve média és könyvkiadás támogatására gazdasági társaságok pályázhatnak. Az MKO-kiírás keretei között kulturális, oktatási és kutatási programokra, médiára és könyvkiadásra, illetve az eszközfejlesztésre, 2013 óta pedig az ingatlan-beruházásokra, illetve a szervezetek, intézmények működésére lehet pályázni. Saját források felmutatása nem szükséges a pályázáshoz.

Az MKO mellett a BGA további nyílt pályázatokat, meghívásos pályázatokat is kiír, illetve akár az egyes tematikus évekhez vagy évfordulókhoz (pl. az első világháború) kapcsolódóan, akár azoktól függetlenül, a BGA Bizottsága egyénileg benyújtott pályázatok támogatásáról is dönt. Ezeket a bizottsági döntéseket ugyancsak közzéteszi honlapján.¹⁴ Az elemzés alapját ezek a döntési listák jelentik, amelyeket a lementést követően digitalizáltam, majd az így létrejött adatbázisokat tisztítottam, kiegészítettem néhány további változóval, a székhely, illetve a pályázó neve alapján (településtípus, megye, alacsonyabb szintű közigazgatási egységek, szervezettípus).

A pályázati rendszer mérete és a pályázók aktivitása

A BGA 2012-ben összesen 600 millió forintot osztott ki a *Magyar kultúra és oktatás* (MKO) nyílt pályázati felhívás keretében: kétharmadát a központi kiírás, egyharmadát pedig a regionális kiírások keretében. Utóbbin belül 84 millió jutott a romániai regionális pályázatokra, 46 millió a szlovákiaiakra, 40 millió a vajdaságiakra és 30 millió a kárpátaljaiakra. Először a központi keretet növelték: 2015-ben 600 millióra nőtt ennek összege. 2016-ban a regionális keretösszegeket megduplázták. A regionális keretek ezt követően 2020-ig nem változtak, a központi keretet viszont előbb 2018-ban 726 millióra növelték, 2019-ben viszont 26 millió forinttal csökkentették. Végül 2020-ban, a pályázásra jogosultak körének csökkentése és a pályázati feltételek szűkítése mellett¹⁵ ismét jelentősen nőttek a keretösszegek: a központi keret és a regionális keretek teljes összege egyaránt 1 milliárd forintra nőtt. Összefoglalva tehát a BGA pályázati rendszerét a keretösszeg tekintetében több lépcsőben végbemenő, jelentős expanzió jellemezte a vizsgált időszak folyamán (lásd 5. táblázat).

14 Letöltés helye: <https://bgazrt.hu/tamogatasok/bizottsagi-hatarozatok/>; letöltés ideje: 2020. 03. 27.

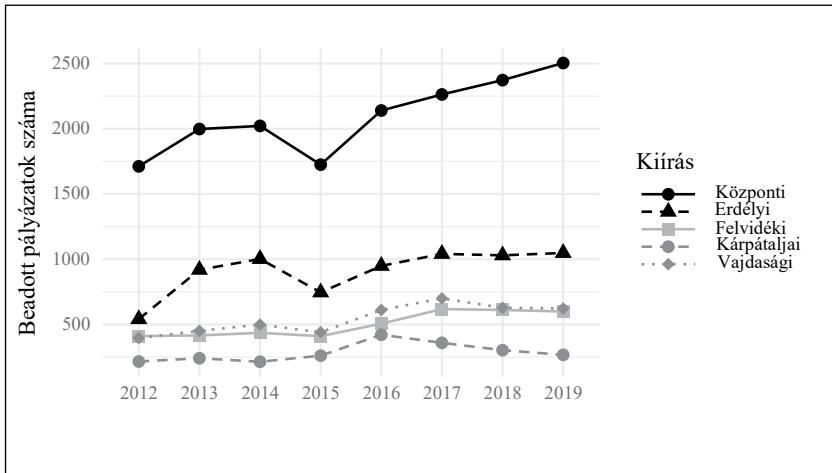
15 2020-tól a nemzeti jelentőségű intézmények immár nem jogosultak pályázni, és egy pályázó csak egy pályázatot adhat be évente, vagyis döntenie kell a központi, regionális, illetve ifjúsági és cserkészközösségek támogatására kiírt pályázatok között, de az egy beadott pályázat keretében több tevékenységre is pályázhat (ld. pl. Központi pályázati kiírás *A magyar kultúráért és oktatásért*).

Időszak	Központi keret	Regionális keretek összesen
2012–2014	400 000 000	200 000 000
2015	600 000 000	
2016–2017		400 000 000
2018	726 000 000	
2019	700 000 000	
2020	1 000 000 000	1 000 000 000

5. táblázat: A BGA Magyar kultúráért és oktatásért kiírásainak keretösszegei

A beérkező pályázatok száma, mint az 1. ábrán látható, összességében szintén növekvő trendet követett, 2015-ben látványos töréssel és visszaeséssel mind a központi kiírás, mind a regionális kiírások esetében, Kárpátalja kivételével. Ebben az évben a pályázók száma is jelentősen visszaesett: 2014-ben még 2450 pályázó adott be pályázatot, 2015-ben viszont csak 2107-en. A visszaesés viszont egyszeri volt. 2015 óta a pályázók és a központi keretre beadott pályázatok száma is jelentősen nőtt, és nőtt a felvidéki regionális kiírásra beadott pályázatok száma is. Az erdélyi keretre beadott pályázatok száma is nőtt, de csak alig haladta meg a 2014. évi értéket. Végül, a kárpátaljai regionális pályázatok száma 2016-os csúcserőtel, a vajdaságiak pedig 2017-es csúcserőtel után kezdett csökkenni. A pályázatok száma tehát nem minden esetben követi a keret változásait. Kárpátalján vélhetően a meghívásos pályázatok 2017-es elindulása okozhatta a pályázatok számának csökkenését.¹⁶ Vajdaság esetében azonban ilyen változás nem történt, és mivel nem csak a regionális kiírásokra beadott pályázatok száma csökken, hanem általában is kevesebb vajdasági pályázó által beadott pályázat érkezett ezekben az években, ez a visszaesés nem magyarázható átrendeződéssel a regionális kerettől a központi felé. A keret növekedése viszont jól láthatóan mobilizálta a romániai és szlovákiai pályázókat. Feltűnő, hogy bár hasonló számú, sőt egy kicsivel több pályázat érkezett be a vajdasági kiírásra, mint a felvidékire, az utóbbi keretösszege végig jelentősen meghaladta a másikat. Igaz, a Vajdaságban a nagyobb számú pályázat kisebb számú pályázó között oszlott meg.

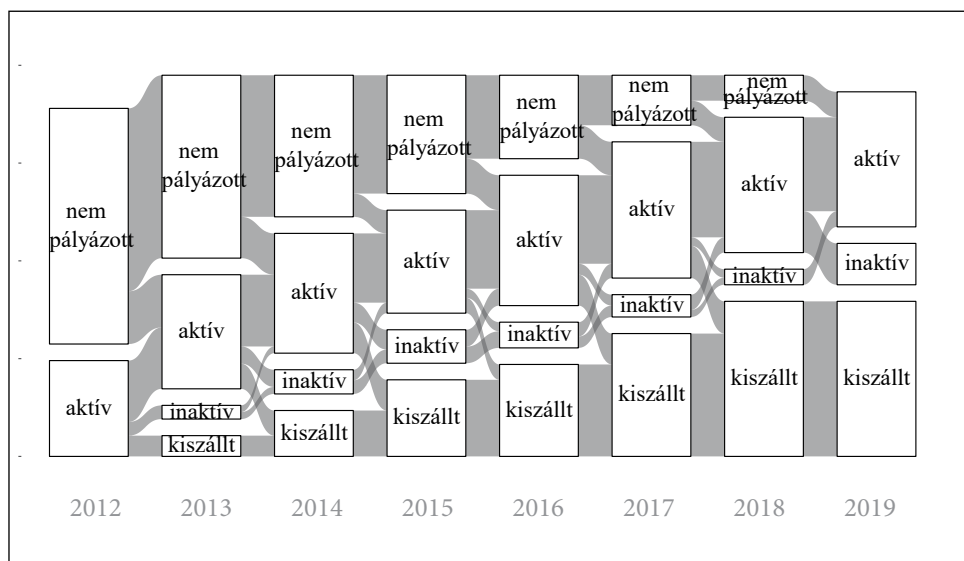
16 Ezeket a támogatásokat a döntési listák nem tartalmazták. A meghívásos pályázatokra a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség és 2019-ben a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete is pályázhatott.

1. ábra: A BGA-hoz beadott pályázatok száma (2012–2019)

Mint a 2. ábra mutatja, a vizsgált időszak során folyamatosan kapcsolódtak be új pályázók a rendszerbe, de évről évre voltak kilépők – a vizsgált időszak során többet nem pályázók – is. Egy-egy évben a BGA pályázati rendszere a feltételezett populációnak, amelyet a vizsgált időszak alatt legalább egyszer pályázók összessége alkot, csak viszonylag kisebb részét (a 2012. és 2015. évet leszámítva 34–41%-át) tudja mobilizálni. A visszaeséssel jellemezhető 2015. évben látszik, hogy körülbelül 31%-ra csökkent az aktív pályázók aránya, és jelentősebben – csaknem 10 százalékponttal – nőtt a kiszállók (a vizsgált időszakban többé nem pályázó szervezetek) és ugyancsak nőtt az inaktív (a későbbiek során még visszatérő) szervezetek aránya is, miközben ebben az évben kevesebb új belépő volt. Eszerint tehát a központi keret növelése önmagában kevésbé tudott mozgósítani, a regionális keretek növelése viszont 2016-ban már jelentősebben növelte az új belépők számát, és az inaktív szervezetek arányát is csökkentette, amely a későbbiekben is viszonylag alacsony maradt.¹⁷ Ez összefügghet azzal, hogy a pályázók jelentős része alkalmi pályázó, vélhetően kisebb szervezet, amely inkább kisebb összegű projektekkel – ezért a regionális kiírásra – pályázna. A nagyobb, rendszeresen pályázó szervezetek pályázati aktivitását pedig feltételezhetően kevésbé befolyásolja a keret változása.

17 A kiszállók arányának növekedése nagy valószínűséggel felülbecsüli a ténylegesen kiszállókat, hiszen a hátralévő idő rövidülése miatt olyanok is kiszállóként lettek kategorizálva, akik csak néhány évet hagynak ki, de 2019-ig nem tértek még vissza. Nem tudjuk ugyanis, hogy közülük hányan fognak ismét pályázni az elkövetkező években. 2019-ben épp ezért inkább inaktívként kódoltam az összes szervezetet, hiszen nem tudni, ezek a későbbiekben hogyan viselkednek majd.

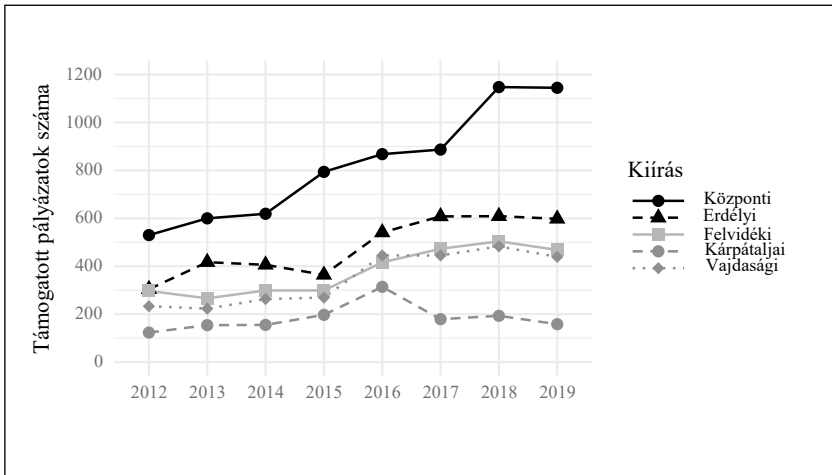
2. ábra: A pályázói aktivitás változása (2012–2019)¹⁸

A BGA *Magyar kultúra és oktatás* kiírásaira a vizsgált nyolc éves időszakban 34 649 pályázat érkezett be, ebből az Alap 17 733 pályázatot támogatott valamilyen mértékben, vagyis az összes beérkezett pályázat 51,2%-a ilyen értelemben sikeres volt. Ez lényegesen erősebb szelekcióra utal, mint például a szlovákiai vagy a magyarországi hazai nemzeti-ségi pályázatok.¹⁹ A támogatott pályázatok száma (lásd 3. ábra) viszont szintén alapvetően növekvő tendenciát követett, ami a központi keret esetében a legnyilvánvalóbb, de a regionális keretek többségénél voltak visszaesések, illetve csökkenő szakaszok, így nehéz általános trendről beszélni, ugyanakkor a vizsgált időszak egésze alatt a kárpátaljai kiírás kivételével a támogatott pályázatok száma alapvetően nőtt.²⁰ Összességében a támogatott pályázatok száma 1487-ről 2808-ra nőtt a hat év során, de a maximumot 2018-ban érte el, amikor 2937 támogatott pályázat volt. A központi keret terhére támogatott pályázatok kb. 33–41%-ot tettek ki. A legmagasabb arányt a központi pályázatok 2015-ben, illetve 2018-ban és 2019-ben érték el, amikor a keretek megoszlása is a központi keret javára módosult.

18 Az ábrán a „nem pályázott” címke azokat a szervezeteket jelöli, amelyek eddig az évig még egyszer sem pályáztak, az „aktív” címke az adott évben pályázatot beadókat, az „inaktív” azokat a szervezeteket, amelyek az adott évben ugyan nem pályáztak, de korábban és ezt követően is adtak be pályázatot, a „kiszállt” címke pedig azokat, amelyek a vizsgált időszakban már nem adtak be több pályázatot.

19 A magyarországi nemzetiségi támogatásokat az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő koordinálta a 2012 és 2017 közötti időszakban. A támogatott pályázatok aránya 71,8% volt. A szlovákiai nemzetiségi pályázatokot a Szlovák Kormányhivatal koordinálta 2011-től 2017-ig. A pályázatok 67,9%-a volt támogatott.

20 Kárpátalja esetében a visszaesés oka nagy valószínűséggel a meghívásos pályázatok elindulása volt.

3. ábra: A BGA által támogatott pályázatok száma (2012–2019)

A szelekció az MKO kiírásra beadott pályázatok közül a központi keret esetében volt erősebb: ezeknek 39,38%-a kapott támogatást, míg a regionális keretre beadott pályázatok 62,2%-a. Országok szerinti bontásban jelentős különbségeket látunk, ezt ismerteti a 6. táblázat: a központi keretre beadott pályázatok közül a szlovéniai pályázatok esetében volt a legnagyobb, míg a magyarországi pályázatok esetében a támogatás valószínűsége. A regionális kiírásokra beadott pályázatok közül pedig a szlovákiai pályázatokot támogatták a legnagyobb, a romániai pályázatokot pedig a legkisebb arányban. Az országok közötti különbség, mint a 7. táblázatból látszik, nem magyarázható a pályázatok méretével sem: a BGA a szlovén és horvát pályázók kis és nagy összegű pályázatait hasonló arányban támogatta.

Pályázat országa	MKO központi	MKO regionális
Románia	43,52%	52,87%
Szlovákia	42,6%	75,42%
Szerbia	31,93%	64,41%
Ukrajna	38,61%	64,55%
Szlovénia	82,22%	
Horvátország	68,14%	
Magyarország	16,74%	
Összesen	39,38%	62,20%

6. táblázat: Támogatott pályázatok aránya a BGA Magyar kultúra és oktatás központi és regionális pályázati kiírásai esetében ország szerint (2012–2019)

Ország	< 500 000 Ft	> 500 000 Ft
Románia	52,8%	46,0%
Szlovákia	76,8%	56,3%
Szerbia	65,2%	44,8%
Ukrajna	65,4%	43,3%
Szlovénia	81,8%	81,1%
Horvátország	67,6%	65,9%
Magyarország	7,7%	16,3%
Összesen	63,7%	45,9%

7. táblázat: Támogatott pályázatok aránya ország és a kért összeg nagysága szerint (2012–2018)²¹

A támogatott pályázatok aránya az adatok alapján erősebben függött a pályázó országtól, mint a pályázott projekt céljától. Utóbbi tekintetben, mint az a 8. táblázatban látszik, a programpályázatok jellemzően viszonylag nagyobb arányban kaptak támogatást: a központi, az erdélyi és a kárpátaljai regionális kiírásokra beadott pályázatok között is ezek voltak a legsikeresebbek. A felvidéki kiírás esetében a működésre vagy fejlesztésre beadott pályázatok kismértékben nagyobb arányban kaptak támogatást, a vajdasági kiírásra beadott pályázatok közül viszont az egyébként erőteljesebb szelekcióval jellemezhető média és kiadási pályázatok voltak kiemelkedően sikeresek.

Projekttypus	Kiírás				
	Központi	Erdélyi	Felvidéki	Kárpátaljai	Vajdasági
Általános		52,5%		56,9%	57,8%
Működés, fejlesztés	35,5%	40,8%	77,8%	65,3%	54,3%
Média, kiadás	30,4%	37,9%	69,8%	50,3%	80%
Programpályázatok	43,8%	61,7%	75,7%	68,2%	71,4%
Összesen	39,4%	52,9%	75,4%	64,6%	64,4%

8. táblázat: Sikereségi ráta a BGA Magyar kultúráért és oktatásért pályázati kiírásai esetében projekttypusonként (2012–2019)

21 2019-ben a BGA már nem közölte a kért összeget, ezért ezek az arányok csak a 2012 és 2018 közötti időszakot tükrözik.

Pályázatok, pályázók és a támogatás megoszlása országok szerint

A BGA *Magyar kultúra és oktatás* pályázati programjának központi és regionális kiírása-ira 2012 és 2019 között összesen 6780 pályázó adott be legalább egy pályázatot. A legtöbb pályázó romániai (2511, 37%), őket a szlovákiaiak és a magyarországiak követik (egyaránt 1321 pályázó, 19,5%). Szerbia csak a negyedik (815, 12%), Kárpátalja pedig az ötödik (653, 9,6%). A szlovéniai és horvátországi pályázók száma ennek mindössze tizede: Szlovéniából 73, Horvátországból 65 szervezet pályázott legalább egyszer, végül további 7 országból összesen 20-an pályáztak az MKO kiírásokra.

A pályázók számát célszerű nem csak önmagában, hanem az adott magyar közösség méretéhez is viszonyítani. A legutóbbi népszámlálások adatait alapul véve látszik, hogy a kisebb létszámú magyar közösségek, bár összességében kevés intézménnyel rendelkeznek, ezer személyre számítva viszonylag sok pályázót tudnak felmutatni (lásd 9. táblázat). Szlovéniában ezer, magát a 2002. évi népszámlálás során magyarnak vallóra több mint 11 szervezet jut, amelyek közül 7,37 nonprofit szervezet. Horvátországban már nem ennyire sűrű az intézményrendszer, ha a közösség méretéhez viszonyítunk, de még így is nagyobb az 1000 magyarra jutó nonprofitok száma, mint a nagyobb közösségek esetében. A négy nagy létszámú közösség közül a szervezetek sűrűsége Kárpátalján a legnagyobb, de ha csak a nonprofit szervezeteket vesszük figyelembe –Kárpátalján ezek aránya kisebb a pályázókon belül –, eltűnik a különbség a kárpátaljai és a megközelítőleg kétszeres létszámú szerbiai (nagy részt vajdasági) magyar közösségek között, a nagyobb sűrűség az egyházi és oktatási intézményeknek köszönhető.

	Magyar nemzetiségűek száma	Pályázók száma	Nonprofit pályázók száma	1000 személyre jutó pályázók száma	1000 személyre jutó nonprofit szervezetek száma
Románia	1 227 623	2511	1795	2,05	1,46
Szlovákia	458 467	1321	840	2,88	1,83
Szerbia	253 899	815	588	3,21	2,32
Kárpátalja	125 000 (151 500) ²²	653	279	5,22 (4,31)	2,23 (1,84)
Szlovénia	6243 ²³	73	46	11,69	7,37
Horvátország	14 048	65	52	4,63	3,70
Összesen	2 085 280	5438	3600	2,61	2,19

9. táblázat: 1000 személyre jutó pályázók száma a külföldi magyar közösségekben

Mint a 10. táblázat is mutatja, a legtöbb pályázó viszonylag kevés pályázatot adott be, és pályázati évek tekintetében is alkalmi pályázónak tekinthető. A szervezetek egynegyede azonban legalább 6 pályázatot adott be, a legaktívabb decilis pedig legalább 13-at. Ehhez hasonlóan, a szervezetek jelentős része csak egy évben pályázott, és a medián is mindössze 2 év, vagyis a szervezetek fele legfeljebb két évben adott pályázatot. Vannak azonban olyan szervezetek is, amelyek akár mind a nyolc évben pályáztak: arányuk az egyes országokban 0,3% (Magyarország) és 16,9% (Horvátország) között változik. Minden szempontból a horvátországi pályázók a legaktívabbak, a négy legnagyobb közösségből pedig egyértelműen a szerbiai szervezetek emelkednek ki, mind a beadott pályázatok tekintetében (ebben még a horvátországiakat is előzik), mind a pályázati évek számában.

22 A legutóbbi népszámlálás során 2001-ben 151,5 ezren vallották magukat magyar nemzetiségűnek. Becslés alapján 2017-ben a kárpátaljai magyarok száma 125 ezerre becsülhető (Tátrai Patrik – Molnár József – Molnár D. István – Kovály Katalin – Erőss Ágnes – Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián: A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására. *Metszetek*, 2018. 7 (1). 5–29, itt: 24.)

23 A 2002. évi népszámlálás adatai alapján.

	Románia	Szlovákia	Szerbia	Ukrajna	Szlovénia	Horvátország	Magyarország	Összes
A vizsgált időszak alatt beadott pályázatok száma								
Átlag és szórás	5,74 (6,70)	5,19 (6,11)	7,77 (9,17)	6,34 (6,49)	4,32 (3,92)	6,28 (4,84)	1,62 (1,24)	5,11 (6,50)
Medián	3	3	4	4	3	5	1	2
Maximum	50	46	71	49	24	19	11	71
Egyetlen pályázatot beadók aránya	28,5%	30,4%	22,7%	21,0%	24,7%	15,4%	67,4%	35,0%
Pályázati évek száma								
Átlag és szórás	3,14 (2,35)	3,12 (2,32)	3,69 (2,55)	3,46 (2,30)	3,42 (2,20)	4,11 (2,57)	1,53 (1,05)	2,93 (2,29)
Medián	2	2	3	3	3	4	1	2
Egyszeri pályázók aránya ²⁴	37,1%	35,4%	28,8%	28,2%	27,4%	20,0%	70,0%	41,25%
Minden évben pályázók aránya	7,8%	7,7%	14,4%	8,4%	8,2%	16,9%	0,3%	7,23%

10. táblázat: A BGA MKO kitérűsége pályázók aktivitási mutatói

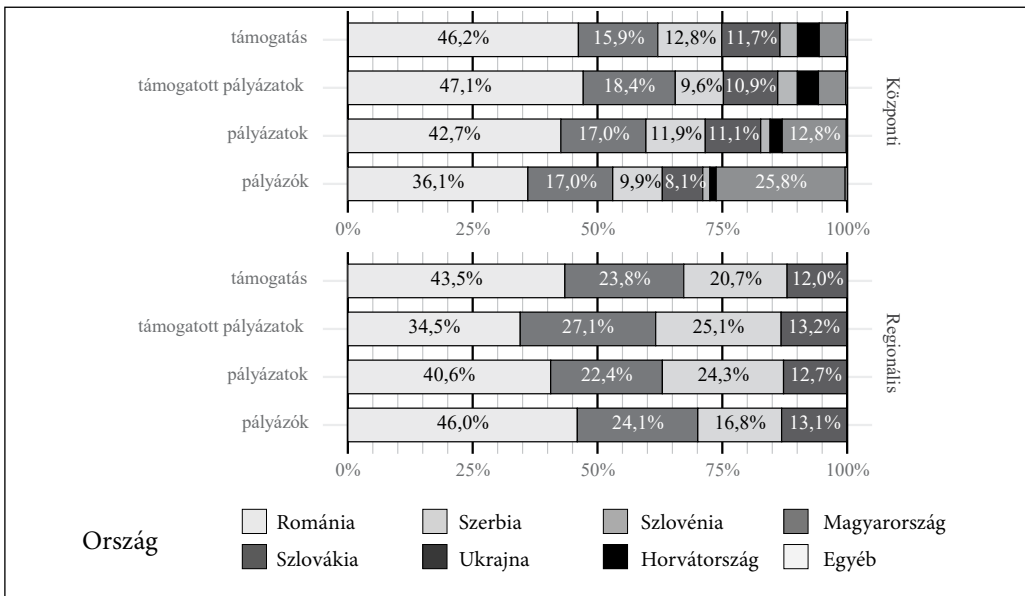
24 Az egyszeri pályázó alatt azokat a pályázókat értem, akik csak egy évben pályáztak, függetlenül attól, hogy abban az évben hány pályázatot adtak be. A beadott pályázatok száma lehet egynél nagyobb.

A horvátországi, szlovéniai, magyarországi és egyéb országokban működő szervezetek csak az MKO központi keretére pályázhattak, a romániai, szlovákiai, szerbiai és kárpátaljai pályázók viszont a központi kiírás mellett külön regionális kiírásokra is. Ebben a négy országban, mint azt a 11. táblázat is mutatja, jelentős is volt azoknak a szervezeteknek az aránya, amelyek éltek ezzel a lehetőséggel, és jellemzően a pályázók fele mindkét kiírásra pályázott. Arányuk Szlovákiában viszonylag alacsonyabb. Romániában és Szlovákiában egyaránt viszonylag nagy arányban (20–20%) találunk olyanokat, akik csak a központi keretre adtak be pályázatot. Szerbiában és Kárpátalján ez kevésbé volt jellemző (11 és 13% az arányuk).

Ország	Pályázók száma	Pályázott		
		csak központira	csak regionálisra	mindkettőre
Románia	2511	20,5%	26,6%	52,9%
Szlovákia	1321	20,7%	34,2%	45,1%
Szerbia	815	10,5%	37,6%	51,8%
Ukrajna	653	12,7%	36,6%	50,7%

11. táblázat: Pályázók megoszlása a központi és regionális keretre való pályázás szerint

Az aktivitásbeli, illetve sikerességbeli különbségekből adódóan a pályázók és a pályázatok, ezen belül a beadott és támogatott pályázatok, illetve a kiosztott támogatás megoszlása eltér (lásd 4. ábra). Ez elsősorban a magyarországi pályázók alacsonyabb átlagos aktivitásának és kedvezőtlenebb sikerességi mutatóinak a következménye. Elsősorban az erőteljesebb szelekció miatt a magyarországi pályázók részesedése a támogatásból alacsonyabb. A többi ország között kisebb különbségek vannak. A regionális keretek közül a romániai esetben kicsit erősebb volt a szelekció, de magasabbak az átlagos támogatások, a vajdasági esetben pedig fordítva, az átlagos támogatás volt alacsonyabb. Összességében romániai pályázók kapták a BGA két kiírása keretében kiosztott támogatás 45,2%-át, szlovákiai pályázók 18,6%-át, szerbiaiak a 15,5%-át, kárpátaljaiak a 11,8%-át. A szlovéniai és horvátországi pályázók a nagyobb sikeresség ellenére is mindössze 2,3 és 2,9%-át kapták a teljes támogatásnak, és a nagyszámú magyarországi pályázó és pályázat ellenére Magyarországra a támogatásnak mindössze 3,5%-a jutott, a támogatás döntő része a határon túli magyar szervezetekhez került.

4. ábra: Pályázók, pályázatok és támogatás megoszlása országok szerint

Pályázatok és pályázók megoszlása a projekt célja szerint

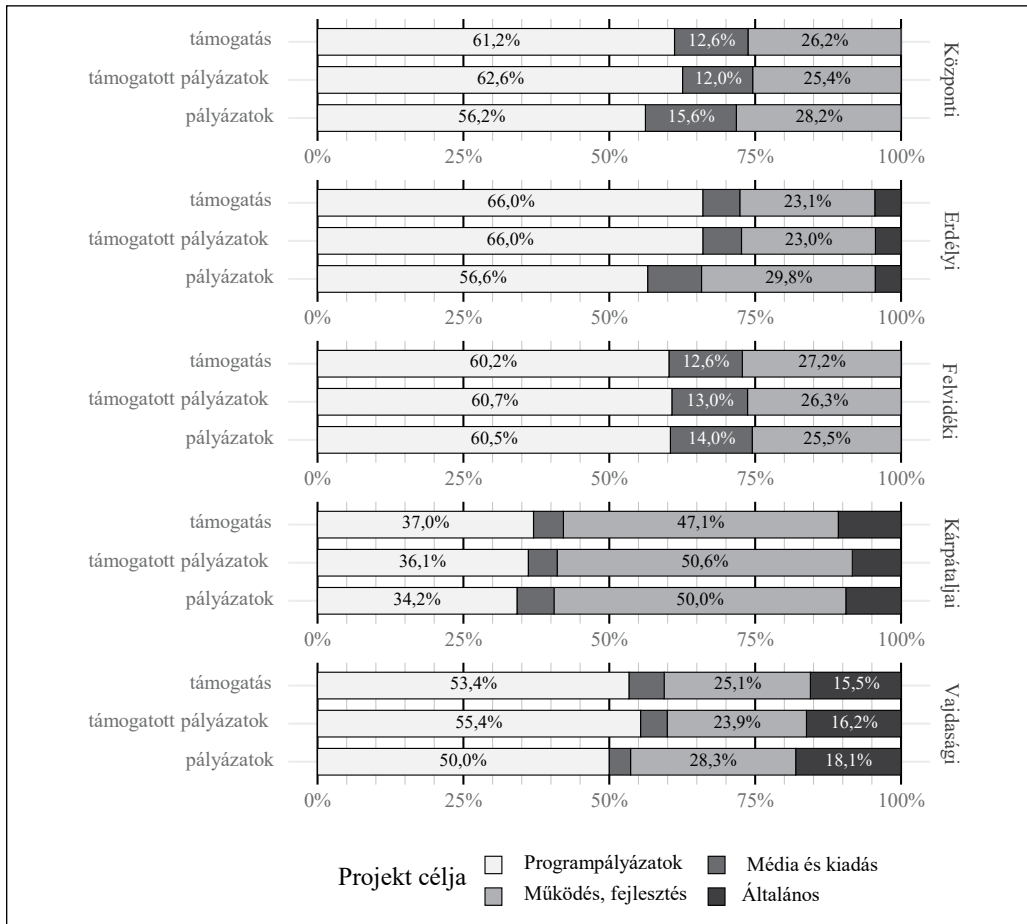
Az egyes években és régiókban eltérő módon kategorizálták az MKO-pályázatokat azok célja szerint. Ezért a legtöbb évben nincs lehetőség elkülöníteni egymástól a programpályázatokon belül a kulturális, oktatási és tudományos projekteket, vagy pedig a működést az eszközfejlesztésektől. Sőt, a vajdasági, kárpátaljai és erdélyi regionális kiírások esetében is voltak évek, amikor a pályázatok legalább egy részét olyan általános kategóriákba sorolták, amelyben együtt voltak kulturális és más programpályázatok, működési pályázatok, kiadás és média.

Az ilyen módon összevontan kezelt kategóriák közül egyértelműen a programpályázatok jelentik a beadott és támogatott pályázatok túlnyomó többségét, és a kiosztott támogatás meghatározó részét is e célra ítélték meg. Ez alól egyedül a kárpátaljai pályázatok jelennek kivételt, ahol jelentősebb a működési és fejlesztési pályázatok aránya. A működési és fejlesztési pályázatok a többi régióban is népszerűek voltak, ami alapján ez a magyarországi támogatáspolitikáé egy fontos megkülönböztető jegye.²⁵ A média- és kiadási pályázatok ará-

25 A hazai támogatások vizsgálatából látszik, hogy míg Magyarországon korábban az EMET, jelenleg pedig a BGA önmagában is támogatja a nemzetiségi szervezetek működését, sem Szlovákia, sem a Communitas Alapítvány Romániában ezt nem finanszírozza önmagában, csak a támogatott projektek részeként lehet működési költségekre is pályázni, eszközfejlesztésre azonban nem.

nya alacsonyabb, elsősorban a központi kiírás (hiszen nagyobb összegű projektekről van szó), illetve a szlovákiai regionális kiírás esetében számottevő.

A beadott és támogatott pályázatok megoszlásának hasonlósága arra utal, hogy a szelekció nem függött össze erősen a projekt típusával. A támogatott pályázatok és a kiosztott támogatás megoszlása sem különbözik jelentősen a beérkezett pályázatokétól, vagyis például a Szlovák Kormányhivatallal vagy a Communitas Alapítvánnyal ellentétben, amelyek a kiadási projektekre, illetve a magyarországi Emberi Erőforrás Támogatáskezelővel, amely a civilszervezeti működésre átlagosan nagyobb támogatást ítelt meg, az átlagos támogatások a BGA esetében nem különböztek a pályázat jellegétől függően.²⁶

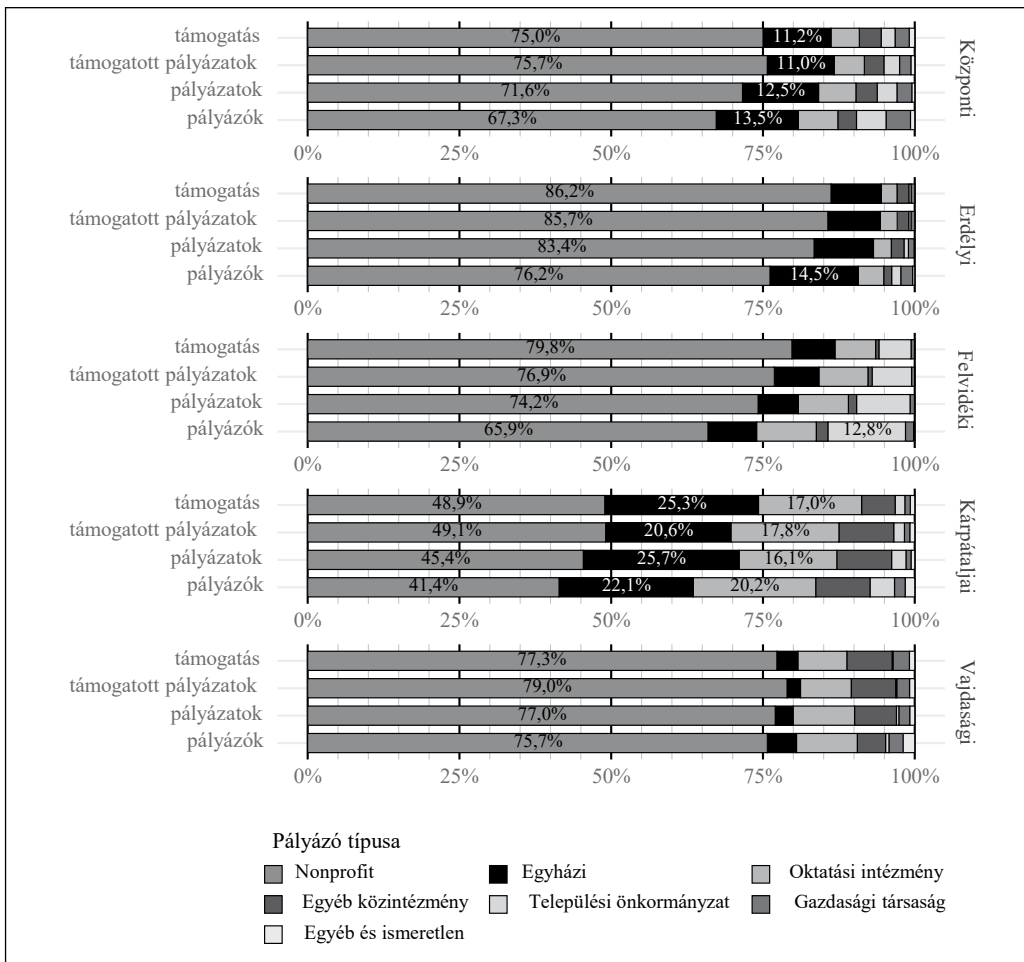

5. ábra: Pályázatok és támogatás megoszlása a projekt célja szerint

26 Morauszki, 2019. Nemzetiségi szervezetek támogatása Magyarországon, i.m. 306.; Ugyanő, 2020. Kisebbségi szervezetek pályázati támogatása Szlovákiában, i.m. 9.

Pályázói típusok szerinti megoszlás

A fentiekén túl a legfontosabb kérdés az volt, milyen típusú szervezetek részesülnek a pályázatokból. A magyar intézményrendszerre vonatkozó korábbi vizsgálatok rámutattak a nonprofit formában működő szervezetek jelentős arányára, és a BGA-hoz pályázók megoszlása is összhangban van ezzel: többségük nonprofit formában működik, ezen túl pedig ezek az átlagnál aktívabbak is voltak a pályázás terén, amit a beadott pályázatok esetében mért még jelentősebb nonprofit arány mutat. Végül jellemzően a döntéshozók is kedvezőben bírálták el a nonprofit szervezetek pályázatait, így a támogatott pályázatok között és a kiosztott támogatás megoszlásában még magasabb a nonprofit szervezetek részesedése.

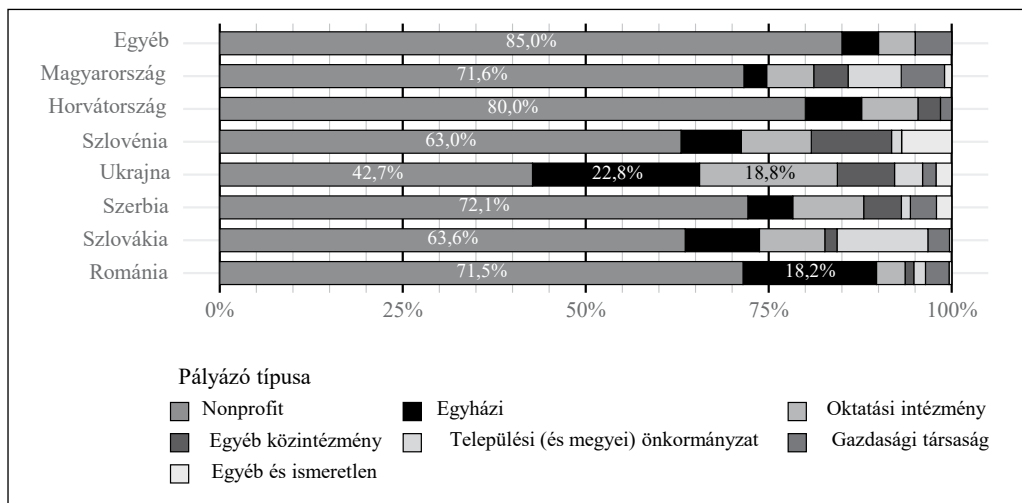
6. ábra: Pályázók, pályázatok és támogatás megoszlása a pályázó típusa szerint

Az egyes regionális kiírások és a központi kiírásra pályázók és azok pályázatai megoszlása sok tekintetben hasonló, jelentősebben egyedül a kárpátaljai regionális keretre pályázók és pályázataik megoszlása tér el. Ebben az egyedüli esetben a nonprofit szervezetek nincsenek abszolút többségben, ugyanis ebben a régióban jelentős az egyházi pályázók és az oktatási intézmények aránya. Kisebb különbségek a többi kiírások között is azonosíthatók, amelyek már rámutatnak az egyes határon túli régiókban működő magyar intézményrendszerek jellemzőire.

Külhoni magyar intézményrendszerek összetétele

Az adatok alapján a külhoni magyar intézményrendszerek, bár mindegyik esetben a nonprofit szervezetek jelentik a legnagyobb csoportokat, egymástól több tekintetben eltérnek. A nonprofit szervezetek csak a kárpátaljai pályázók között nem voltak abszolút többségben, a többi esetben 63% (Szlovénia és Szlovákia) és 80% (Horvátország) közötti arányt jelentenek.

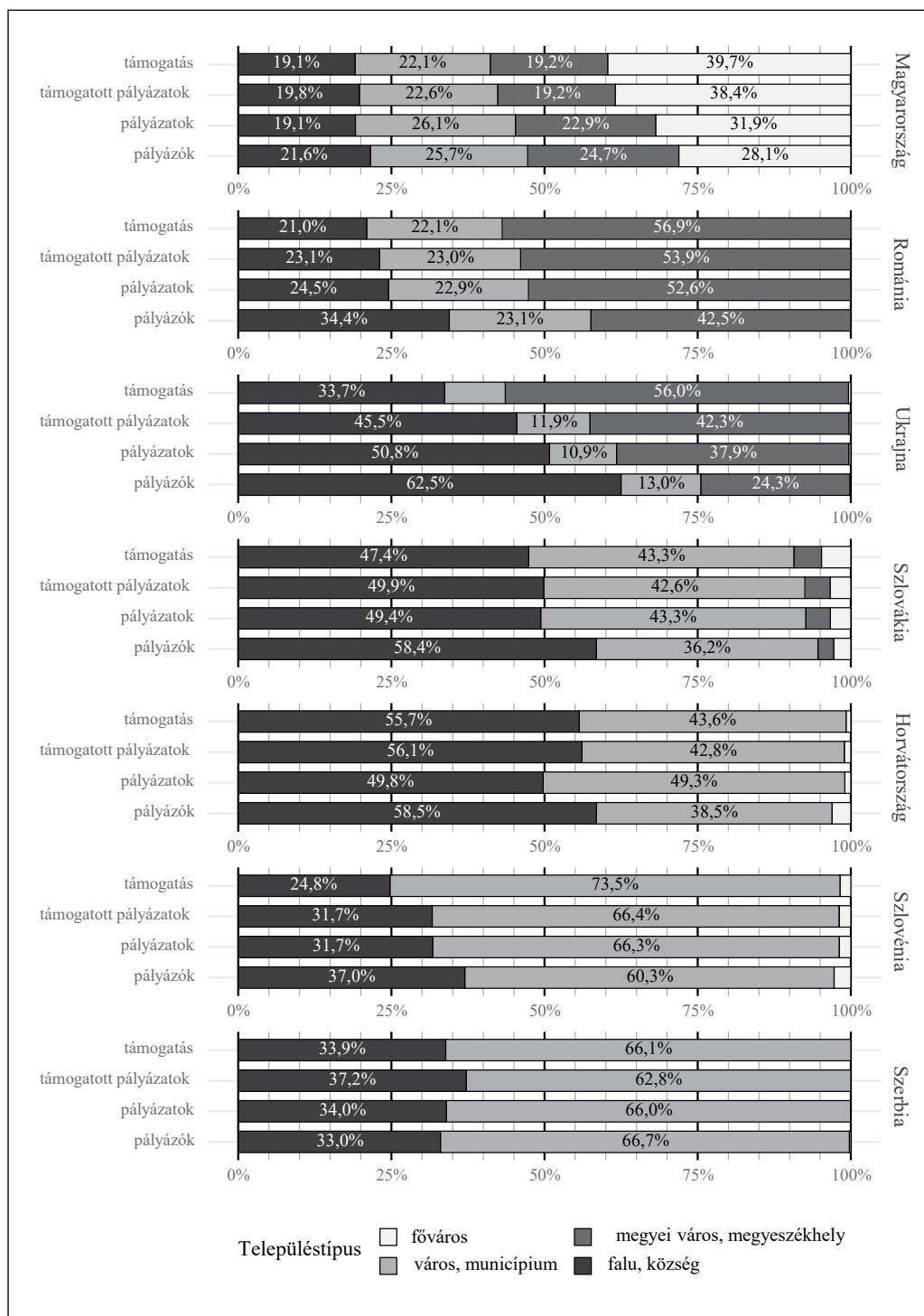
Az erdélyi kiírás esetében a nonprofit és egyházi pályázók mellett csak kis arányban találunk egyéb pályázókat. Ezzel szemben a felvidéki regionális keret esetében viszonylag jelentősebb a települési önkormányzatok aránya, amelyek a többi országra nem jellemzőek, és alacsonyabb a (nem oktatási) közintézményeké. A vajdasági pályázók között viszonylag alacsonyabb az egyházi intézmények aránya. A közintézmények aránya a szlovéniai pályázók körében a legmagasabb.

7. ábra: BGA-hoz pályázók megoszlása típus szerint, országonként

A pályázók, pályázatok és a támogatás településtípus szerinti megoszlása (lásd 8. ábra) rámutat a magyar közösségek és intézményrendszerek eltérő jellegére: a főváros szerepe kiemelkedő a magyarországi pályázók esetében, de ezeken kívül gyakorlatilag csak Szlovákiában játszik némi szerepet. Kárpátalját és Romániát egyaránt – Kolozsvár, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Beregszász és továbbiak révén – a megyeszékhelyek/területi jelentőségű városok szerepe különbözteti meg a többi régiótól. Ezzel szemben Szlovéniában és Vajdaságban egyértelműen a városok dominálnak. Végül Szlovákia és Horvátország magyar intézményrendszerei tűnnek ez alapján a leginkább rurális jellegűnek: mindkét esetben a községek és falvak adnak otthont a legtöbb szervezetnek.

Megfigyelhető azonban egy településtípus szerinti lejtő az aktivitásban és a sikerességben, aminek következtében a magasabb rangú települések nagyobb arányt képviselnek a pályázatokon belül, mint a pályázókon belül; magasabb a sikeres pályázatok aránya, és az egy pályázatra eső átlagos támogatás is. E legutóbbit az is erősíti, hogy a központi keretre beadott pályázatok között – amelyekre nagyobb támogatás adható – magasabb a nagyobb rangú településekről érkező pályázatok aránya. Míg tehát az intézményrendszerek kiterjednek a kisebb településekre is, itt is működnek pályázni képes szervezetek, ezek nagyobb valószínűséggel alkalmi pályázók, a rendszeresen működő és az átlagosnál aktívabban pályázó, nagyszámú projektet megvalósító, és vélhetően nagyobb hatókörű, az intézményrendszerek szempontjából központi szerepet betöltő szervezetek viszont, különösen Romániában és Ukrajnában elsősorban a nagyobb rangú megyeszékhelyeken működnek. Ez azonban elfedi, hogy Szlovákiában is több szervezet meghatározott központokban működik: 95 Révkomáromban és 69 Dunaszerdahelyen, miközben a harmadik Pozsonyban már csak 38 pályázó működik. Horvátországban a kisszámú pályázó viszonylag egyenletesen oszlik meg települések között. Mindezek mellett azonban tény marad, hogy Szlovákiában és Horvátországban találunk a legmagasabb arányban községekben működő szervezeteket, és a település szerinti lejtő is kevésbé látszik érvényesülni az aktivitásban és a sikerességben, mint például Romániában és különösen Kárpátalján.

8. ábra: Pályázók, pályázatok és támogatás megoszlása a székhely településtípusa szerint

A pályázati adatbázisok a határon túli magyar intézményrendszerek méretén és összetételén túl bizonyos korlátok között betekintést adnak az intézményrendszerek szerkezetébe, az azokon belüli egyenlőtlenségekbe és a koncentráció mértékébe is. E tanulmányban a szervezetek közötti aktivitásbeli különbségeket, illetve a támogatások koncentrációját mutatom be néhány összegző index segítségével. Az egyenlőtlenségek bemutatására minden esetben négy mutatót közlök: a legaktívabb/legtöbb támogatást kapó szervezet részesedését (CR1), a legaktívabb/legtöbb támogatást kapó három szervezet részesedését (CR3), illetve a Gini-²⁷ és Hoover-indexeket.²⁸ Előbbiek érzékenyek a szervezetek számára, ugyanakkor az aktivitásban és a kapott támogatásokban mért egyenlőtlenség közötti különbséget jól illusztrálják. Utóbbiak alkalmasabbak az eltérő méretű intézményrendszerek összevetésére.

Ezek az egyenlőtlenségeket mérő indexek, mint a 8. táblázat is mutatja, a BGA pályázataira esetén is viszonylag erős egyenlőtlenséget mutatnak, ami összhangban van az aktivitásnál már érintett különbségekkel a jellemzően egyszeri, vagy legalábbis kevészer pályázó többség és a kiugróan sok pályázatot beadó szervezetek között. A kapott támogatás koncentrációja jelentősebb, mint a beadott pályázatoké, az aktívabb szervezetek jellemzően egyúttal nagyobb költségvetésű projekteket valósítanak meg. Míg a pályázatok a magyarországi pályázók körében oszlottak meg a legegyszerűsebben, ami nem meglepő, hiszen itt kiugróan magas az egyszeri, és minimális a rendszeresen pályázók aránya, így a magyarországi pályázók zöme tulajdonképpen egyenlően inaktív volt, addig a támogatás tekintetében éppen itt a legjelentősebb az egyenlőtlenség, vagyis az erőteljes szelekció következtében egyes szervezetek kiemelkedtek, míg mások nem, vagy alig jutottak támogatáshoz.

Ellentétben például a szlovákiai hazai támogatásokkal, és azzal, ami ezek vizsgálata révén a szlovákiai kisebbségi intézményrendszerekkel kapcsolatban látszik, a BGA esetében a nagyobb méretű intézményrendszerek esetében jelentősebbek az egyenlőtlenségek, a kisebbek esetében viszonylag kisebbek.²⁹ Horvátországban különösen alacsony az egyen-

27 A Gini-index az egyik leggyakrabban alkalmazott egyenlőtlenségi mutató, amelyet eredetileg a jövedelmi egyenlőtlenségek számszerűsítésére alkotott Corrado Gini 1912-ben. Értéke 0 és 1 közötti, amelyek közül a 0 a teljes egyenlőséget jelenti, az 1 pedig az egyenlőtlenségek legnagyobb elképzelhető fokát: hogy az összes beadott pályázat/összes támogatás egyetlen szervezetnél összpontosul. Kiszámítása a páronkénti átlagos abszolút különbségeken alapul. Gini, Corrado: On the measurement of concentration and variability of characters. *METRON – International Journal of Statistics*, 2005. 63 (1). 1–38.

28 A Hoover-index (nevezik Robin Hood-indexnek is) ugyancsak az egyenlőtlenségeket méri egy 0 és 1 közötti skálán. Kiszámítása az egyes elemek tényleges részesedése és a teljes egyenlőség esetén várt részesedése közötti abszolút különbségek összegén alapul. Hoover, Edgar M.: The Measurement of Industrial Localization. *The Review of Economics*, 1936. 18 (4). 162–171.

29 Szlovákiában ezzel szemben éppen a kis lélekszámú kisebbségek kisszámú szervezetből álló intézményrendszerei esetében volt kiugróan magas a koncentráció, hiszen ezek sokszor egy-egy hierarchikusan szerveződő országos szervezet köré épültek, sőt, nem egy esetben tulajdonképpen egy-két ilyen szervezet jelentette gyakorlatilag az egész intézményrendszert (Morauzski, 2020. Kisebbségi szervezetek pályázati támogatásai, i.m. 21.).

lőtlenség mértéke, de Szlovénia esetében is alacsonyabb, mint a négy nagyobb magyar közösségben. A viszonylag magasabb koncentrációs (CR1 és CR3) mutatók oka a szervezetek alacsony száma. Ezek a mutatók kevésbé alkalmasak az eltérő méretű intézményrendszerek összehasonlítására, de jól mutatják az egyenlőtlenségek mértékének növekedését, ha az aktivitás helyett a kapott támogatást vesszük alapul.

	Pályázók száma	beadott pályázatok				kapott támogatás			
		CR1	CR3	Gini	Hoover	CR1	CR3	Gini	Hoover
Horvátország	65	4,7%	13,2%	0,418	0,310	6,6%	13,6%	0,546	0,418
Magyarország	1321	0,5%	1,5%	0,302	0,259	2,0%	1,7%	0,885	0,818
Románia	2511	0,4%	1,0%	0,538	0,411	0,5%	1,1%	0,696	0,537
Szerbia	815	1,1%	2,9%	0,551	0,418	1,8%	2,9%	0,704	0,549
Szlovákia	1321	0,7%	1,9%	0,529	0,401	1,0%	2,3%	0,687	0,521
Szlovénia	73	7,6%	17,5%	0,429	0,317	14,0%	26,1%	0,645	0,481
Ukrajna	653	1,2%	2,7%	0,502	0,377	3,6%	3,7%	0,715	0,558

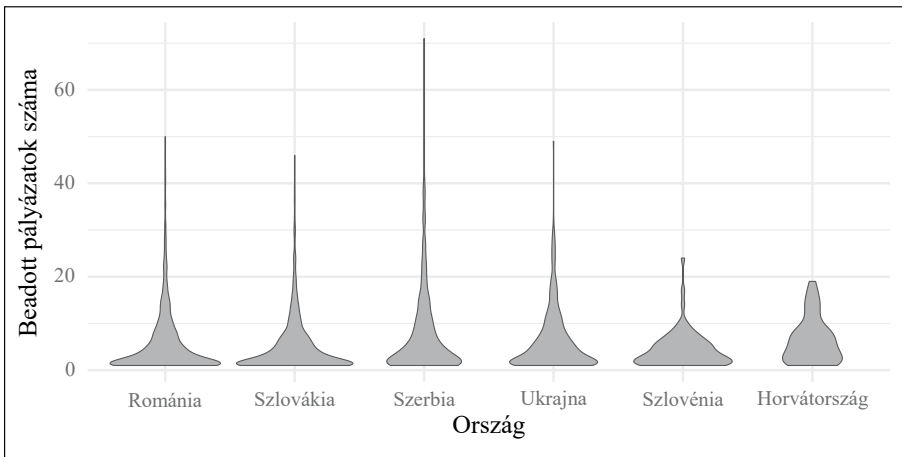
12. táblázat: A pályázati aktivitás és sikeresség egyenlőtlenségei a határon túli magyar intézményrendszerekben³⁰

A 12. táblázatban áttekintett egyenlőtlenségi mutatók alapján a határon túli magyar közösségekre kevésbé jellemző az intézményrendszernek néhány kiemelt jelentőségű szervezet köré való kiépítése. Az adatok alapján – mint az a 9. ábrán is látszik – Horvátországban viszonylag nagyszámú, ha nem is kiugróan aktív, de rendszeresen pályázó szervezet működik.³¹ Szlovéniában ugyan jelentős a különbség a legaktívabb szervezetek között, de a többi szervezet között már viszonylag egyenlőbben oszlik meg az aktivitás, és a megszerzett támogatásban is viszonylag kisebbek a különbségek. Az egyszerű, vagy legfeljebb alkalmi

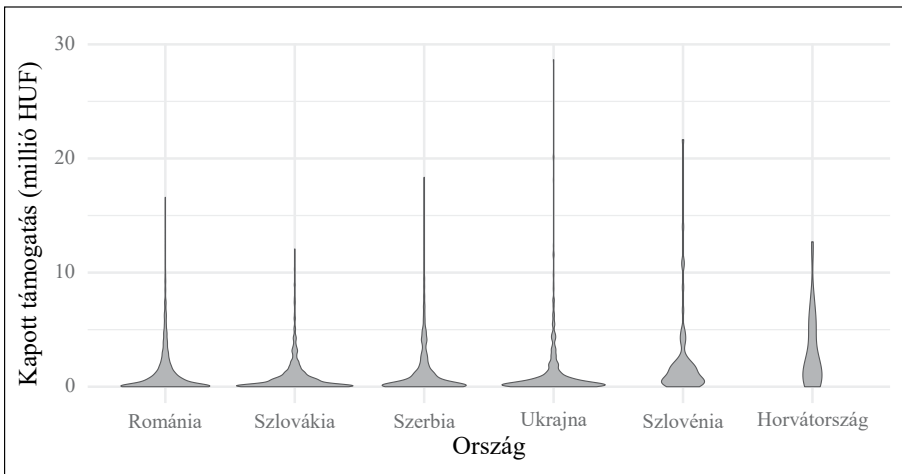
30 A táblázatban az adott nemzetiségű szervezetek száma (N) látható, illetve az aktivitás/kapott támogatás szerinti csökkenő sorrendben vett első (CR1) és első három (CR3) szervezet részesedése, valamint a Gini- és a Hoover-együtthatók értéke látható.

31 A legaktívabb szervezetek között nincsenek nagy különbségek, a legaktívabb Horvátországi Magyar Pedagógus Fórum is mindössze 19 pályázatot adott be, és 13 olyan szervezet volt, amely legalább tízszer pályázott.

pályázók aránya nem olyan magas, mint a nagyobb régiókban, a „középréteg” pedig viszonylag kiterjedt. Ezzel szemben a nagyobb régiókban az eloszlást mutató diagramok (lásd 9. és 10. ábra) sokkal „tölcsérszerűbbek”, nagyszámú alkalmi, illetve kisebb támogatást megszerző pályázóval és kisszámú rendkívül aktív és sikeres pályázóval. Ez utóbbiak feltételezhetően megfelelnek a Kiss Dénes által kisebbségi intézményrendszer modelljében „*nonprofit mezbe rejtett költségvetési típusú intézménynek*” tekintett szervezeti körrel.³² E két véglet között ezekben az országokban csak viszonylag kisebb arányban találunk közepesen aktív és sikeres szervezeteket, mint Szlovéniában és főleg Horvátországban.

9. ábra: Pályázók beadott pályázatok száma szerinti eloszlása országonként

10. ábra: Pályázók kapott támogatás szerinti eloszlása országonként

32 Kiss Dénes: Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle*, 2006. 3 (2). 139–154, itt: 144.

Összegzés

A tanulmányban a Bethlen Gábor Alap külhoni nyílt pályázatainak közül a *Magyar kultúráért és oktatásért* című pályázati rendszert vizsgáltam a 2012 és 2019 közötti időszakban. Ez az a nyílt pályázati rendszer, amely a legtöbb határon túli magyar szervezet számára elérhető: civil/nonprofit szervezetek mellett egyházi intézmények, közintézmények, települési önkormányzatok és korlátozottabb mértékben gazdasági társaságok is pályázhattak. A támogatható projektek közé kulturális és oktatási projektek, kutatás, média és könyvkiadás tartoztak, illetve ebből a forrásból támogatható volt a szervezetek működése, eszközfejlesztése, és bizonyos keretek között ingatlan-beruházások is. A tanulmány vizsgálta a rendszer méretének változását a vizsgált időszakban, a pályázók aktivitásának, illetve sikerességének a változását, illetve a pályázók és pályázataik, valamint a megítélt támogatás bizonyos főbb szempontok szerinti megoszlását. Az elemzés alapjául a BGA által közölt támogatási döntések szolgáltak, amelyek tartalmazták a pályázók és a projektek legfontosabb jellemzőit, beleértve a megítélt támogatás összegét.

Az adatok alapján a BGA rendszere a vizsgált időszakban alapvetően nőtt, a keret növelése jellemzően ösztönzőleg hatott a pályázati kedvre, bár a beérkező és a támogatott pályázatok száma az utóbbi években egyes esetekben csökkenő tendenciát követett. Kérdéses, milyen változást vált ki a keretösszeg ismételt jelentős növelése. A BGA támogatásaira nagyszámú szervezet pályázott, de többségük jellemzően kevés évben és összességében is kevés pályázatot adott be. Emellett azonban megjelentek olyan szervezetek is, amelyek évről évre pályáztak támogatásra. Míg abszolút értelemben a romániai pályázók alkották a legnagyobb csoportot, ezer magyar személyre számítva a szlovéniai és horvátországi intézményrendszerek sűrűbbek, és a szlovákiai és romániai intézményrendszer látszik a legkevésbé sűrűnek, vagyis a nagyobb közösségeket viszonylag kevesebb szervezet is képes képviselni. Ez épp ellenkezője annak, amit például Szlovákiában láttunk, ahol különösen a kisebb lélekszámú kisebbségekre jellemző, hogy intézményrendszerük kis méretű és egy-egy központi, hierarchikusan felépülő, a tevékenységek lehető legszélesebb skáláját lefedni igyekvő nonprofit szervezet köré épülnek. Ezzel szemben a horvátországi és szlovéniai intézményrendszerekben az aktivitás és a kapott támogatások egyenlőtlenségei alapján sem azonosíthatók ilyen domináns szereplők. Épphogy a nagyobb intézményrendszerekben látszott nagyobb egyenlőtlenség: ezek esetében azonosíthatók olyan pályázók, amelyek kiugró számú projektjükre kértek (és kaptak) jelentős támogatást. Ezekre tehát jellemzőbbnek tűnik Kiss Dénes megállapítása, mely szerint a kisebbségi nonprofit szervezetek között találunk olyanokat, amelyek nonprofit formában ugyan, de tulajdonképpen rejtett közintézményi működést folytatnak, ezzel pótolva a hiányzó tényleges közintézményeket.

A BGA pályázati rendszerét, különösen a központi kiírásra beérkezett pályázatok esetében, viszonylag erősebb szelekció jellemezte, mint például egyes hazai pályázatokat: a központi kiírásra beadott pályázatok 39,4%-át és a regionális kiírásokra beadott pályázatok 62,2%-át támogatták. A szelekció a központi kiírás esetén a magyarországi pályázatok körében volt a legerősebb, ennél lényegesen nagyobb valószínűséggel lettek támogatva a négy nagyobb közösség pályázatai, és legnagyobb – még a regionális kiírásra beadott pályázatoknál is nagyobb – valószínűséggel számíthattak pályázataik támogatására a horvát, és különösen a szlovéniai pályázók. A regionális kiírások közül a romániai esetében volt a legerősebb, a szlovákiai esetében pedig a legkevésbé szigorú a szelekció. A kisebb és nagyobb magyar közösségek közötti különbség nem magyarázható azzal, hogy a horvát és szlovén pályázók – regionális kiírás híján – a központi kiírásra adhatták be kisebb összegű pályázataikat is, mivel a pályázat mérete alig függött össze annak valószínűségével, hogy a pályázatot támogatják. A kisebb közösségek preferálása nagyrészt kimerül a horvát és szlovén pályázatok nagyvonalúbb szelekciójában, ezen túl az átlagos támogatásokban már kisebb a különbség. A regionális kiírások között már viszonylag nagyobb különbségek mutatkoztak: míg a romániai pályázatok körében erősebb volt a szelekció, de cserébe átlagosan nagyobb a támogatás nominális értéke, a vajdasági pályázatokat kevésbé szelektálták, de cserébe kisebb támogatást kaptak.

Továbbá az adatok azt mutatják, hogy a projekt típusa, célja kisebb hatással volt a pályázat elfogadásának valószínűségére, mint az ország. A különböző projekt típusok közül – Kárpátalja kivételével, ahol a működési, fejlesztési pályázatok aránya a legmagasabb – egyértelműen a programpályázatok voltak a legnépszerűbbek a pályázók körében, és ezek általában valamelyest nagyobb valószínűséggel számíthattak támogatásra: az erdélyi és vajdasági regionális kiírás, illetve a központi esetében is igaz ez. Nem látszik azonban valamely projekt típusok határozott preferálása. A BGA esetében a projekt célját tekintve nem látszik, hogy lenne koncepció, ellentétben például a szlovákiai és a magyarországi kisebbségek hazai pályázati támogatásaival. Előbbi esetben a kiadási célú pályázatok, utóbbi esetben pedig a civil szervezetek működési pályázatai egyértelműen preferáltak voltak, ezzel szemben a BGA-nál alig van eltérés a beérkező, a támogatott pályázatok és a támogatás projekt típus szerinti megoszlásában.

Bár a kiírásra többféle típusú intézmény pályázhat, összhangban a határon túli magyar intézményrendszerekkel kapcsolatos tudásunkkal, a pályázók túlnyomó többsége nonprofit szervezet, így a pályázati támogatás domináns része is ezek tevékenységét segíti. Ezen túl azonban megmutatkoztak az egyes kisebbségi magyar intézményrendszerek közötti különbségek is: így például az egyházi intézmények jelentősebb szerepe Kárpátalján és Romániában, az oktatási intézmények szerepe ugyancsak Kárpátalján, és a települési önkormányzatoké Szlovákiában.